

לוי אשכול – איש של מעשים
המוביל הארצי כמפעל לאומי וחברתי

[לוי אשכול \(1895-1969\)](#)

מחוז צפון

כתיבה: רונית פורטל וג'ורא בריימוק

עיבוד ועריכה: זיוה בן ברוך, חדווה בן סיני ורונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

"החזון היה למציאות: הירקון, נהר הקדומים, שינה כיוונו וישלח שלחין בנגב! שליש ממי הירקון יפרו מעתה את אדמתו השוממה, והמייחלת למים זה אלפי שנים". (דברים שאמר לוי אשכול, בשידור "קול ישראל", 17 ביולי 1955, עם הפעלת קו המים ירקון-נגב).

רעיון מרכזי

לוי אשכול (25 בינואר 1895-26 בפברואר 1969) היה ראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל ושר בממשלות ישראל. כישוריו הארגוניים והכלכליים של אשכול הביאוהו להיות איש מפתח בנוגע לכמה יוזמות חשובות. בשנת 1937, ייסד אשכול את חברת מקורות. תוכנית החברה ליישוב המדבריות הולידה תוכנית ארוכת טווח להקמת המוביל הארצי. במשך 14 שנים, עד 1951, היה אשכול מנהל שותף בחברת מקורות. ב-1938, הורחבה פעילות החברה גם למגזר העירוני. ב-12 בפברואר 1941, השיגו אשכול ופנחס ספיר תקציב לביצוע התוכניות הראשונות של מפעל המים הארצי, זאת לאחר שהקונגרס הציוני החליט לתמוך בהקמתו. אשכול החל בעבודות תכנון מפורטות (עם שמחה בלאס) ורתם את חברת ניר לביצוע קידוחים. כבר מ-1941, פעלה מקורות גם במרכז הארץ וגם בדרומה. עד 1948, הניחה החברה מעל 200 קילומטרים של צינורות מים, אשר נמתחו בין היתר אל 11 הנקודות בנגב – עובדה שהכריעה את גורל הנגב בתוכנית החלוקה. במסלול זה, נבקר בתחנות לאורך המוביל המוביל הארצי, נעמוד על חשיבות הקמת המוביל הארצי כמפעל לאומי וחברתי ונתוודע לתרומתו של לוי אשכול למפעל המים ולסגולותיו הייחודיות של אשכול כמנהיג.

תיאור המסלול

את המסלול נתחיל **במרכז המבקרים ספיר (1)** של חברת מקורות (על כביש 90). משם ניסע בכביש 807 לכיוון קיבוץ חוקוק לאורך כשבעה ק"מ, עד **מצפור צ'רה (2)**. מהמצפור נצפה אל גיחון נחל עמוד. נחזור לכביש 90, נמשיך בנסיעה לכיוון **מאגר צלמון (3)** לנקודת תצפית (ניסע בכביש 90, בכביש 807 נפנה פנייה מתונה אל כביש 65, וממנו נפנה ימינה אל כביש 806 לכיוון עילבון). לאחר הביקור בנקודת התצפית, בכדי להגיע **למאגר אשכול (4)** – נחזור לכביש 65, ובצומת גולני נפנה ימינה לכביש 77. בצומת המוביל נפנה ימינה לכיוון קיבוץ חנתון. נסיים במעגל של"ח (אפשר לקיים את מעגל השל"ח במתחם אשכול).

פרטי מסלול

חבל ארץ: גליל תחתון

אורך המסלול: 4 שעות פעילות

נקודת התחלה: אתר ספיר

נקודת סיום: אתר אשכול

עונה מומלצת: כל השנה, אך מומלץ כסיור אלטרנטיבי ליום גשום.

מגבלות: אין

דגשי בטיחות: נדרש תיאום ביטחוני

דרגת קושי: מיועד לכולם

נגישות: נגיש

ציוד נדרש: יש להצטייד בנעליים סגורות ונוחות, במים, בכובע ובמזון.

אתרים בתשלום: אין, אך יש לתאם ביקור במרכזי המבקרים ספיר ואשכול.

מפת המסלול

תיאור האתרים שבמסלול

אתר ספיר (1)

את מפעל המוביל הארצי, תכננו והגשימו ראש הממשלה לוי אשכול ז"ל, מייסדה ומנהלה הראשון של חברת מקורות, וסגנו פנחס ספיר – שעל שמו נקרא האתר. ספיר כיהן בתפקיד זה של לוי אשכול בין השנים 1937-1950. בין התפקידים הציבוריים הרבים שביצע, כיהן ספיר כשר האוצר השלישי של מדינת ישראל ונחשב לאבי הכלכלה הישראלית הרבה בזכות חיוניותו ודבקותו הבלתי נלאות במטרותיו.

אתר ספיר יושב באשד כנרות, ליד כרי דשא, והוא נקודת המוצא של המוביל הארצי. מעומק מרבי של 215.50 מטר מתחת לפני הים, נשאבים מים מהכנרת אל תוך צינור לחץ תת קרקעי המוביל את המים בכיוון צפון מערב לגובה של 44 מטר מעל פני הים בנקודה הנמצאת כקילומטר ממזרח לכחל.

מצפור צ'רה (2)

מצפור צ'רה נקרא על שמו של צבי צור (צ'רה), הרמטכ"ל השישי של צה"ל (1961-1963), לאחר פרישתו מהשירות הצבאי שימש כמנכ"ל חברת מקורות (1964-1967). בתקופת כהונתו כמנכ"ל, החלה חברת מקורות להפעיל את המוביל הארצי.

אל המצפור מגיעים בכביש 90. מכביש 90 פונים לכיוון קיבוץ חוקוק. ממש לפני הכניסה לקיבוץ, יש פנייה לדרך עפר (המתאימה לכל סוגי כלי הרכב) ושילוט למצפור (את הביקור במקום יש לתאם עם אתר ספיר).

מהמצפור אפשר לראות את אחד המפעלים העצומים של מדינת ישראל, והוא מפעל הגיחון – המאפשר מעבר מים חופשי בצינור המוביל מהגדה המזרחית של נחל עמוד לגדה המערבית שלו בהתאם לחוק הכלים השלובים.

שאיבת מי הכינרת חייבה את מקורות לחצוב בצלע הר ולהקים תחנת שאיבה בחלל שנוצר. תחנה זו – הקרויה תחנת ספיר או אתר ספיר – מעלה את מי הכינרת ממפלס הנמצא מתחת לפני הים אל גובה של 44 מטר מעל פני הים – הרמה של כ-250 מטר.

מאגר צלמון (3)

מאגר צלמון הוא חלק מהמוביל הארצי שהקימו לוי אשכול וסגנו פנחס ספיר באמצעות חברת מקורות. המאגר ממוקם בגליל התחתון, בין הכפרים מע'אר ועילבון, והוא הוקם בשנת 1994. אורכו של המאגר כקילומטר אחד. כדי שמי המוביל הארצי לא יתערבבו במימיו של נחל צלמון, נחפר המאגר צפונית לנחל. מטרתו של המאגר היא לווסת את זרימת המים במוביל הארצי (הוא הנקודה הגבוהה ביותר במוביל הארצי).

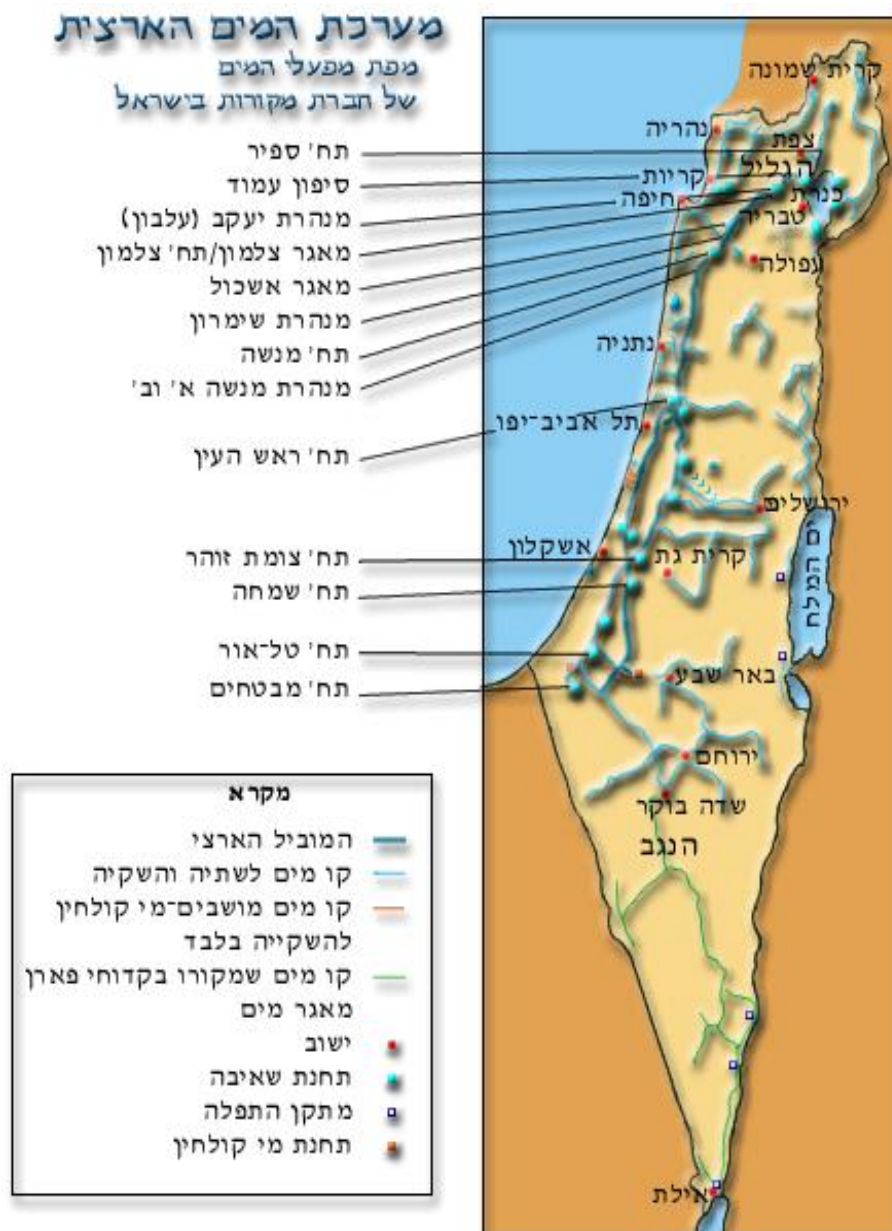
מאגר אשכול (4)

מרכז אשכול, הממוקם באתר אשכול של מקורות, מסמל טכנולוגיה, חדשנות וקדמה. באתר נמצא גם מפעל הסינון המרכזי – אחד המפעלים הגדולים והמורכבים מסוגו בעולם. מפעל זה משפר במידה רבה את איכותם של מי הכינרת המסופקים לרחבי הארץ באמצעות שימוש בטכנולוגיות, בשיטות הנדסיות ובתהליכי תפעול מתקדמים ביותר. בתום תהליך הסינון, מי הכינרת מגיעים לרמת צלילות העומדת בתקנים המחמירים ביותר. סטנדרטים אלו מציבים את ישראל בשורה הראשונה של מדינות העולם המערבי מבחינת טיפול במי שתייה.

טבלת פעילות – מהלך יום השדה

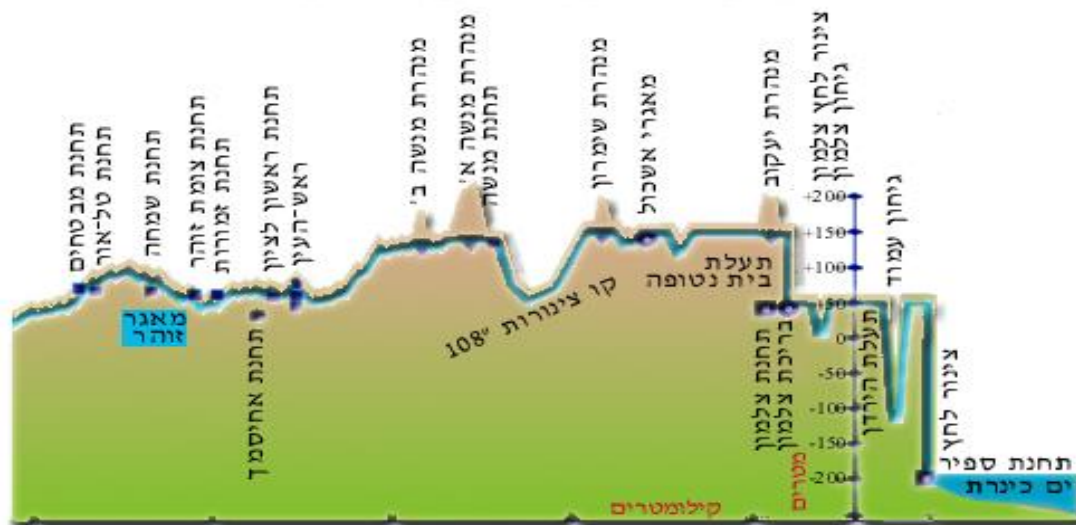
מקום פעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	הערות	זמן	ציוד מיוחד
אתר ספיר (1)	הקמת המוביל הארצי, משק המים	הסבר ומצגת באתר ביקור באתר המשאבות ובבריכת צינור השאיבה	הליכה ממרכז המבקרים לבריכה ולמשאבות שבבטן ההר	שעתיים	ביום חורפי, יש להצטייד במעילים ובמטריות. רקע כללי (נספח 4)
מצפור צ'רה (2)	הגיחון – בניית צינור בתוואי נחל עמוד	תצפית אל הגיחון ולכיוון נחל עמוד	תחנת הדרכה על חוק כלים שלובים ובניית הגיחון מכשול נחל עמוד	שעה	(נספח 1) כולל הפסקת אוכל
מאגר צלמון (3)	מאגר צלמון	תצפית		חצי שעה	
מרכז מבקרים אשכול (4)	הטיפול במים והכשרתם לראויים לשתייה	צפייה בסרט. מעבר בין תחנות במרכז המבקרים העוסקות בשלבי הטיפול במים. לסיכום-חידון	שמירה ביטחונית על המים הראויים לשתייה יש להגיע רבע שעה לפני תחילת הביקור	שעה וחצי	לתיאום ביקור: 04-6500664
מעגל סיכום של"ח (5)	מעגל סיכום של"ח	כיצד אפשר לבטא ולהוקיר את פועלו של אשכול למען מדינת ישראל בחיי היומיום? תשובה: באמצעות שטר. מעבירים שטרות שבהם מוצגת דמותו של לוי אשכול בין התלמידים. כיצד השטר מבטא את פועלו של לוי אשכול וכיצד הוא מתקשר לסירור?	מלבד היותו ראש ממשלה, פעל אשכול למען הציבור מבחינה חברתית.	שעה	(נספח 2) לפעילות עם השטרות. חידון פעילות 1 ו-2 (נספח 3). אפשר לקיים את החידון כסיכום או כפעילות במהלך הנסיעה באוטובוס.

מפת המוביל הארצי

http://www.amalnet.k12.il/meida/water/maamar_print.asp?code_name=A_mai
m0094

המזביל הארצי - חתך לאורך

המוביל הארצי – עיצוב מקורות-

http://www.amalnet.k12.il/meida/water/maamar_print.asp?code name=A_maim0095

מרכז המבקרים באתר אשכול

לוי אשכול – איש של מעשים
המוביל הארצי כמפעל לאומי וחברתי

מצפור צ'רה

מצפור צ'רה

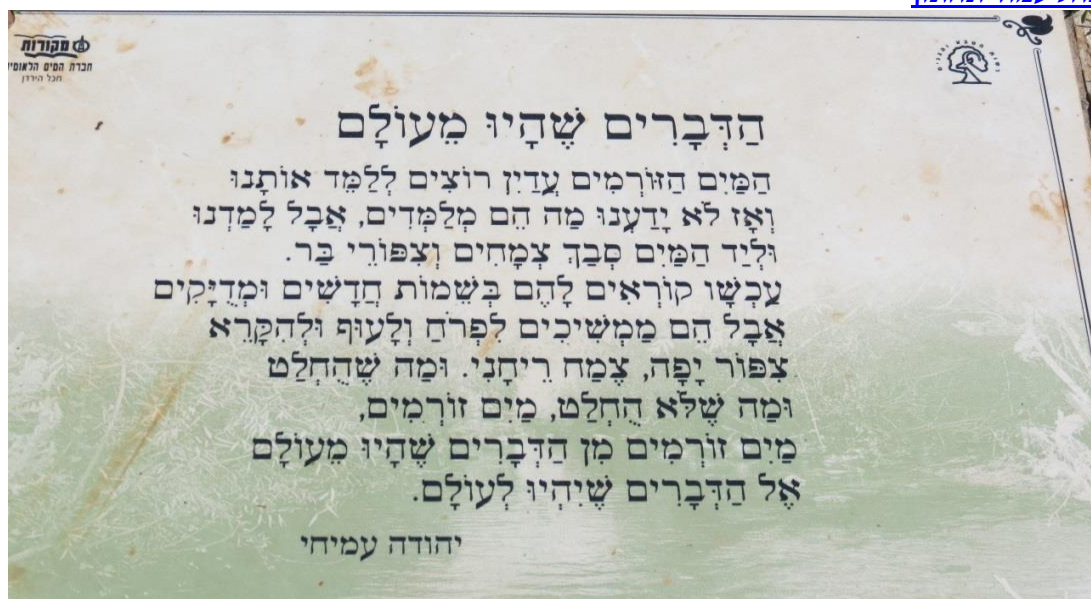

מצפור צ'רה

מצפור צ'רה

נחל עמוד תחתון

תחנות המוביל עד מאגר אשכול

* מנהרת עילבון (מנהרת יעקב) – מנהרת המים הראשונה.

* תעלת הירדן הפתוחה – לאחר השאיבה מהכנרת, המים מוזרמים לתעלת הירדן הפתוחה, שאורכה 17 ק"מ, ומשם למאגר צלמון.

* תעלת בית נטופה – שאורכה 17 ק"מ.

נספח 1: חוק הכלים השלובים

כאשר שופכים מים לשני כלים המחוברים ביניהם, המים יזרמו מכלי אחד לשני עד שהמים בשני הכלים יהיו באותו גובה – ללא תלות בצורת הכלים.

מדוע זה קורה?

לחץ המים בנקודה מסוימת תלוי אך ורק בעומקה של נקודה זו, כלומר בגובה עמודת המים שנמצאת מעליה. על כן, אם בשני הכלים מפלס המים זהה, הרי הלחץ שבחלקם התחתון זהה. אולם אם מפלס המים אינו זהה, יהיה הבדל בלחצים שבתחתית שני הכלים. במצב זה, המים יזרמו, כמו תמיד, ממקום הלחץ הגבוה למקום לחץ הנמוך. הזרימה תיפסק כשיושג שוויון לחצים, כלומר: כשמפלס המים יהיה זהה.

דוגמה לחוק הכלים השלובים אפשר לראות בגובה פני הים : גובה פני הים בכל כדור הארץ, בימים המחוברים ביניהם, כמעט אחד.

למשל, מפלס פני הים בים התיכון ובאוקיינוס האטלנטי נמצא באותו גובה, על אף שהים התיכון קטן ורדוד הרבה יותר, כיוון ששני הימים מחוברים במיצר גיברלטר. לעומת זאת, מפלס המים של ים המלח – שאינו מחובר לאוקיינוס – מגיע לגובה 420 מטר מתחת גובה פני הים והוא המקום הנמוך בעולם.

נספח 2: שטר ובו דמותו של אשכול למעגל סיכום

נספח 3: חידון ופעילות לסיכום

השלימו את הקטע בעזרת מחסן המילים:

1. מתי כיהן אשכול כראש ממשלה? _____.
2. השכלתו: למד ב _____ וב _____ עברית בוולנה.
3. עלה לארץ בעלייה ה _____.
4. תפקידים שמילא לפני קום המדינה: שירת ב _____,
- היה חבר במפקדה הארצית של ה _____, בין מקימי: _____, חברת המים, הקמת יישובים ב _____.
5. תפקידים שמילא לאחר קום המדינה: מנכ"ל משרד ה _____, גזבר וראש מחלקת ההתיישבות של ה _____.
6. חברות בכנסת: ה _____, ה _____, ה _____, ה _____.
7. חברות בממשלה: כיהן כשר _____, _____, _____, _____ ו _____.
8. איזה מוסד נקרא על שמו? _____.
9. בכמה קדנציות כיהן כראש ממשלה? _____.

מחסן מילים: נגב, הגדוד העברי, 1, החקלאות, שלישית, שנייה, סוכנות יהודית, מקורות, רביעית, ההסתדרות, ראשונה, יד לוי אשכול, גימנסיה, דגניה א', הגנה, ביטחון, חמישית, חדר, השיכון, שנייה, 1963-1969, חקלאות.

נספח 4: תכנון המוביל הארצי לאחר קום המדינה

עם קום המדינה, החלו פעולות ראשונות ליישום הרעיון של הקמת מפעל מים ארצי שיוביל את מי הצפון לנגב. על הקמת המוביל הארצי החליט דוד בן גוריון ב-1951 משתי סיבות: 1. הוא רצה להקים חברה מודרנית, המתבססת על טכנולוגיה מתקדמת. 2. הוא רצה לאפשר פיזור אוכלוסייה, דבר שהעלה את הצורך לספק מים לכלל מקומות המגורים.

תחילתו של מוביל המים הארצי במפעל הירדן – העורק הראשי של מפעל המים הארצי של מדינת ישראל. את הפרויקט תכננה חברת תה"ל וביצעה חברת מקורות, והוא היה גדול מפעלי התשתית שנבנו בישראל. המפעל נועד להוביל מים מהכינרת וממקורות מים נוספים בצפון לאזורי הדרום הצחיחים. המוביל הארצי מתחיל מהכינרת ואורכו כ-130 קילומטר. הנקודה הדרומית ביותר שמקבלת את מימיה מהמוביל היא מצפה רמון.

עוד בתקופת המנדט הבריטי, בשנת 1944, פרסם ד"ר וולטר קליי לאודרמילק את ספרו "ארץ ישראל הארץ היעודה", ובו העלה אפשרויות לפיתוח חקלאי של הארץ ולשימוש במי הנהרות שבצפון הארץ להשקיה בדרום. בעקבות ספר זה, הכין גיימס בנימין הייס, מהנדס אמיקני ידוע ותוכניות לפיתוח מי הירדן, הירמוך והליטני- להשתמש בעודפים להשקיית שטחים חקלאיים,

לנסות ולהפיק חשמל. הגשמת התוכנית התאפשרה רק לאחר מלחמת העצמאות. הפרויקט אושר בשנת 1954 ובנייתו הסתיימה בשנת 1964.

עם הפעלת המוביל הארצי, ב-1964, 80 אחוזים מהמים הזורמים בו הוקצו לחקלאות וכ-20 אחוזים לשתייה. במשך הזמן, הלכו וגדלו כמויות המים המיועדים לשתייה, עד כי בתחילת שנות התשעים של המאה הקודמת סיפק המוביל הארצי כמחצית ממי השתייה בישראל. המוביל הארצי מבוסס על שלושה מקורות מים שפירים: הכינרת ואגן ההיקוות שסביבה, אקוות החוף ואקוות ההר. רשת המוביל הארצי מאפשרת את ויסות כמויות המים במאגרים על ידי שאיבה של עודפי מים מן הכינרת בחורף והחדרתם אל מאגרי התהום. כך מועשרים מי התהום ונעשה שימוש במים מהכינרת, שאחרת היו עלולים להתאדות ולהתבזבז. המוביל הארצי מגיע מהכינרת בצפון עד למצפה רמון בדרום. האזורים שמדרום למצפה רמון – עמק הערבה ואילת – ניזונים מקידוחים מקומיים של מי תהום מליחים וממים מותפלים.

בניית המוביל דרשה תכנון רב כדי להתמודד עם תוואי השטח. המוביל היה צריך לעבור בהרים, בנחלים (עמוד וצלמון) ובקרקע סלעית וקשה לחפירה. בעיית המעבר בהרים נפתרה באמצעות חפירת מנהרות, והנחלים נחצו באמצעות בניית גיחונים, ועבודת חציבה אינטנסיבית בקרקע הסלעית.

עם הקמתו, יועד המוביל הארצי בעיקר לאספקת מי השקיה למרכז הארץ ולדרומה, אך במשך השנים החל לספק יותר ויותר מי שתייה. המוביל הארצי אפשר פיתוח חקלאות גם בדרום המדברי – חקלאות המבוססת בעיקרה על השקיית שלחין (השקיה מלאכותית).

**"במשטר דמוקרטי אין ממשלה יכולה לבצע בהצלחה מדיניות כלשהי
אם העם אינו מבין במה דברים אמורים ואינו מוכן לעמוד לימין המבצעים. אני מאמין בעם
הזה!" (לוי אשכול)**